

JONO VYTAUTO NISTELIO KNYGŲ KOLEKCIJA ŠIAULIUOSE

Nijolia Kasparavičienė | Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka
Aušros al. 62, LT-76235 Šiauliai, Lietuva
El. paštas: n.kasparaviciene@savb.lt

Jonas Vytautas Nistelis (1922–1986) – eruditas, inžinierius architektas, rašytojas, vertėjas, eseistas, plataus talento kūrėjas, bibliofilas. Jis gimė Panevėžyje, vėliau, šeimai persikėlus į Pasvalio rajoną, augo Ažuolpamūšyje prie Viešmenėlio ir Mūšos santakos. Buvo vyriausias iš trijų brolių. Tėvas – pirmasis Lietuvoje diplomuotas kultūrtechnikas, motina – rašytojo Konstantino Jasiukaičio sesuo. Baigė Pasvalio gimnaziją, vėliau studijavo architektūrą Vytauto Didžiojo universitete ir tapybą Kauno meno institute. Studijas kuriam laikui teko nutraukti, todėl diplomą gavo tik 1958 m. Nuo 1950 m. dirbo architektu Šiauliuose, trumpam išvykdamas darbams į Vilnių. Projektavo privačias statybas, miesto kvartalus, atskirus pastatus, skverus, kapines. J. V. Nistelis vienas pirmųjų sudarė Šiaulių miesto kultūrinio ir buitinio gyventojų aptarnavimo centrų išdėstymo schemas, pirmasis pradėjo propaguoti pėsčiųjų gatvių miestuose idėją. Kūrė Biržų, Rokiškio, Pasvalio, Obelių, Pandėlio, Pakruojo, Linkuvos, Šeduvos, Kuršėnų, Telšių objektų statybos ar pertvarkymo projektus. Aktualius probleminius straipsnius spausdino žurnale „Statyba ir architektūra“. Visą laisvalaikį skyrė filosofijos, teologijos studijoms, užsienio kalbų mokymuisi. Sudarinėjo lietuvių kalbos rimų žodyną, retesnių žodžių kilmės žodyną, gražiausių lietuvių poezijos eilučių antologiją, parengė Afrikos tautų poezijos antologiją.

Poeziją vertė daugiau nei iš dešimties užsienio kalbų, publikuodavo periodikoje, o 1972 m. „Vaga“ išleido iš anglų kalbos išverstą R. Tagorės *Lyriką*. Eilėraščius rašė ir pats, tačiau savo poezijos nepublikavo. „Jis iš tų liūdnujų menininkų, palikusių už bendrojo lietuvių literatūros konteksto. Visa, ką rašė, – tai kūryba be skaitytojo, ji autoriaus nerengta spaudai, neredaguota ir nepublikuota, tik dabar išeinanti viešumon iš tylios kambarėlio tremties. Bene gražiausias jos laimėjimas – principinė kūrėjo nuostata: poetas turi būti „žodžio“ kunigas, nesitaikantis, nesilankstantis“, – rašo Apolonija Nisteliene poezijos knygos *Eilės tylumai* (1996) įžangoje¹. Pirmieji eilėraščiai išspausdinti jau po mirties 1988 metų *Poezijos pavasaryje*.

1 Nistelis, J. V. *Eilės tylumai*. Vilnius, 1996, p. 3.

Žmonos A. Nistelienės rūpesčiu, praėjus septyneriems metams po vyro mirties, visuomenei poeziją pristatė Kultūros fondo Šiaulių krašto leidykla „Saulės delta“, išleisdama pomirtinį J. V. Nistelio knygų ciklą: *Didieji siluetai* (1993), *Lietuviškos rapsodijos* (1995), *Eilės tylumai* (1996), *Šventoji valanda* (1996), *Kryžiaus kelias* (1997), *Žodžio aidai* (1998), *Žodžiai prieš saulėlydį* (1999), *Malonės pilnoji* (1999), poezijos vertimų knyga *Idukrintos dainos* (1997). „Perskaičius visas Nistelio knygas apima nuostaba: kokia tvirta, vientisa ir kartu daugiabriaunė asmenybė. Tai iš tikrųjų nepaklusęs jokiai prievartai, nesusitaikęs su absurdiška ideologija, vidujai nekolaboravęs žmogus. Iš profesijos – architektas, iš prigimties, pašaukimo, talento gelmių – kūrėjas, filosofas, net teologas“², – rašė Onė Baliukonytė.

Asmeninę J. V. Nistelio biblioteką Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojo biblioteka įsigijo 1987 m. Knygas per antikvarinį knygyną pirko iš žmonos A. Nistelienės. J. V. Nistelio kolekciją Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje sudaro knygos, žurnalai ir rankraščiai.

Rankraštinis fondas nėra gausus. Jame biografinė medžiaga, kūryba, vertimai, ikonografija ir kitokie dokumentai. Didelę J. V. Nistelio rankraščių kolekciją turi Pasvalio Mariaus Katiliškio biblioteka³. Šiauliuose saugomos biografinių dokumentų kopijos, portretinės nuotraukos ir nuotraukos su artimaisiais, eilėraščiai, įvairių Šiaulių miesto objektų planai ir projektai, vertimai. Saugomi mašinarščių spausdinti ir surišti vertimai: *Viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimas nuo kelionės į Hebroną iki kančios... surašyta Klemenso Brentano* (1978, t. 1–2); *Filosofijos žodynas Andre Lalande*, 1968. Surinkta medžiaga apie popiežius (*Popiežiai, surinko J. V. Nistelis*, 1982).

Visi J. V. Nistelio asmeninės bibliotekos dokumentai (knygos, periodiniai leidiniai, atvirukų komplektai, rankraščiai) suregistruoti jo paties bei žmonos parengtame mašinarštiniame kataloge *Jono Vytauto Nistelio knygų katalogas, apžvalga Apolonijos Nistelienės* (1987, 401 p.). Katalogas sudarytas pagal UDK klasifikaciją. Pateikti 6669 knygų aprašai. Bibliotekos savininką domino viskas: katalogo turinyje atsispindi visų mokslo šakų literatūra. Pateikti abėcėliniai kitų dokumentų sąrašai: atvirukų komplektai (lietuvių kalba 41, rusų kalba 232, užsienio kalbomis 12), periodiniai leidiniai (lietuvių kalba 18 pavadinimų, rusų kalba – 21, užsienio kalbomis – 11), rankraščiai (keturi S. Šalkauskio rankraščiai). Rankraštinis J. V. Nistelio fondas saugomas Informacijos skyriuje.

Apie J. V. Nistelio trauką knygai žmona rašė: „Mokydamasis pirmosiose gimnazijos klasėse J. V. Nistelis pradėjo pirkti knygas. Iš mažens jautė didžiulį žinių troškulį – visus sutaupytus centus išleisdavo knygyne. Tėvų namuose buvo Pašto agentūra, o mama buvo pašto viršininkė. Į paštą kasdien atveždavo daug naujų laikraščių ir žurnalų. Vytautas skubėdavo juos iki išskirstymo perskaityti. Susikūrė ypatingą greitąjį skaitymo būdą... Didelę dalį atlyginimo išleisdavo knygoms, bet

jas pirkto tik jį dominusiais klausimais – teologijos, gamtos, kalbos mokslų, filosofijos, matematikos, įvairius žinynus, enciklopedijas, svetimų kalbų žodynus ir gramatikas, o poeziją visą – ką gaudavo. Nepirko tarybinės prozos. Iš komandiruočių parvažiuodavo su ryšuliu naujų knygų. Kasdien užeidavo bent į vieną knygyną ar antikvariatą. Netyčia įsigydavo kelis kartus tą pačią knygą, kitas tyčia pirkdavo kelias iš karto – dovanoms.⁴

Sutalpinti namuose tokią biblioteką nebuvo paprasta. Visi dokumentai buvo laikomi paties savininko suprojektuotose lentynose, jų bendras ilgis apie 50 metrų ir 40–60 cm gylio. Knygos buvo dedamos dviem eilėmis – antroje eilėje nuo pašalinės akies slėptos sovietinės ideologijos neatitinkančios religinės, istorinės knygos. Rankraštiniame fonde yra lentynų brėžinių kopijos. Lentynos sunumeruotos, užrašyta, kas jose laikoma. Tai rodo nepaprastą šeimininko tikslumą ir tvarkingumą.

Šiuo metu J. V. Nistelio kolekcijoje yra 3931 dokumentas (knygos ir serialiniai leidiniai). Visi dokumentai atsispindi bibliotekos elektroniniame kataloge. Knygos saugomos Saugyklos fonde, todėl atviros prieigos prie J. V. Nistelio kolekcijos nėra. Užsakyti ir skaityti fondo knygas nėra jokių apribojimų, jos išduodamos pagal bendrąsias skaitytojų aptarnavimo taisykles užsakius elektroniniame kataloge.

Teminė kolekcijos sandara įvairi. Kaupta visų mokslo šakų literatūra skirtingomis kalbomis (filosofija, logika, ekonomika, teisė, menas, kalbos ir gamtos mokslai, medicina, grožinė literatūra). Tai rodo kolekcijos universalumą. Filosofijos terminų žodynai yra vokiečių (*Philosophisches Wörterbuch herausgegeben von Georg Klaus und Manfred Buhr*, 1965), čekų (*Stručnýfilosofickýslovník*, 1966), rusų (*Краткий философский словарь под редакцией М. Розенталя и П. Ювина*, 1954), anglų–rusų (*Краткий англо-русский философский словарь*, 1969) kalbomis. Senoji Romos ir Graikijos filosofija – lenkų kalba (*Filozofia starożytna Grecji i Rzymu*, 1968), „Мыслители прошлого“ serijos knygos – apie R. Dekartą, Tomą Akvinietį, F. Bekoną, D. Kantemirą, G. Leibnicą, M. G. Milesku-Spafari, D. Jumą; taip pat B. Spinozos *Ethik* (1982), Aristotelio *Metaphysic* (1960), penkiatomė filosofijos enciklopedija rusų kalba (1960–1970), įvairiakalbiai logikos vadovėliai bei žodynai: *Неклассическая логика* (1970), *Диалектическая логика*, 1974, Georgo Klauso *Moderne Logik* (1966), Wolfgango Segetho *Elementare Logik* (1966), *Логические ошибки* (1958), *Логический словарь* (1971).

Seniausia J. V. Nistelio asmeninės bibliotekos knyga yra notarinių dokumentų rinkinys *Нотариальный сборникъ правилъ, законовъ и формъ*, išleistas 1880 m.

2 BALIUKONYTĖ, Onė. Iš kruvino laiko ir dejuojančios erdvės. *Dienovidis*, 1999, birž. 30, p. 9.

3 BANELIENĖ, Nijolė. Jono Vytauto Nistelio palikimas Pasvalio M. Katiliškio rankraštyne. *Tarp*

кныгų, 2001, nr. 6, p. 13–15.

4 NISTELIENĖ, Apolonija. Jono Vytauto Nistelio kolekcija. Iš *Jono Vytauto Nistelio knygų katalogas* [mašiništas]. Šiauliai, 1987, p. 2–4.

Tarp teisės knygų yra ir Lietuvos civilinis bei baudžiamasis kodeksai, P. Leono *Teisės enciklopedijos paskaitos* (1924), *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (pagrindinis įstatymas)* (1940).

Daug fizikos, chemijos, matematikos, geografijos, pedagogikos vadovėlių, žiny-
nų, žodinių lietuvių ir rusų kalbomis, įvairiakalbių techninių terminų žodynų ir
vadovėlių, pavyzdžiui, vadovėlis apie kino techniką prancūzų kalba, kino demons-
travimo ir fotoaparatus remonto vadovėliai rusų kalba, techniko žodynas lietuvių ir
vokiečių kalbomis ir dvikalbiai vokiečių–rusų, ispanų–rusų, lenkų–rusų, rusų–lie-
tuvių politechnikos žodynai.

Yra vadovėlių architektūros klausimais: *Основы композиции* (1951), *Основы ар-
хитектурной композиции* (1971), *Архитектура кинотеатров* (1955), *Архитек-
тура открытых театров* (1954). Serijos „Архитектура городов СССР“ knygos –
apie Karagandą, Petrozavodzką, Stalinską, Sverdlovską. Tarp meno knygų saugomos
A. Žmuidzinavičiaus, J. Vienožinskio, anglų ir vengrų XIX a. tapybos reprodukcijos.
Įvairios knygos muzikos teorijos klausimais, apie kompozitorius, natos.

Didžiausią asmeninės bibliotekos dalį sudaro knygos filologijos ir literatūros
temomis, dvikalbiai žodynai ir grožinė literatūra. J. V. Nistelio domėjimasi kalbo-
mis patvirtina ir sukaupti kalbų mokymosi vadovėliai, dvikalbiai žodynai, grožiniai
kūriniai įvairiausiomis kalbomis. Nemažai kalbų mokymosi vadovėlių ir dvikal-
bių žodynų yra vieninteliai Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliote-
kos fonduose esami egzemplioriai, pavyzdžiui, hebrajų, graikų kalbų gramatikos
(*Griechische grammatik*, 1930; *Italienische konversations-Grammatik*, 1928; *Gramma-
tica linguae hebraicae*, 1910). Sukaupta literatūros įvairiomis kalbomis fonetikos,
morfologijos, sintaksės, stilistikos klausimais.

Kolekcijoje yra keletas įvairių knygų serijų lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių kalbo-
mis: jau minėtos serijos „Мыслители прошлого“ knygos, serijos „В мире науки и
техники“ leidiniai apie mokslo pasiekimus, „Физика для всех“ – apie naujausius
fizikos mokslo laimėjimus. Serijos lenkų kalba „500 zagadek“ – 30 knygų įvairiau-
siais ekonomikos, istorijos, muzikos, chemijos, sporto ir kt. klausimais, „Kleine
enzyklopadie“ – 15 knygų įvairiomis temomis (matematika, gamta, sportas, tech-
nika ir kt.). Kolekcijos knygų serijos vienoje vietoje nestovi, nes fondas tvarkomas
pagal UDK klasifikaciją. Visos serijų knygos išdėstytos atitinkamuose skyriuose, o
skyriaus viduje – pagal abėcėlę.

Architektūra buvo J. V. Nistelio darbas, o poezija – pašaukimas. Neatsitiktinai
jo kolekcijoje yra daug poezijos knygų. Poezijos knygų serijos „Pirmoji knyga“ yra
35 lietuvių autoriai, „Žvaigždyno“ – 14 autorių ir poezijos rinktinių, „Rusų tarybi-
nės poezijos“ – 15 į lietuvių kalbą verstų rusų poetų knygų. Poezijos albumų serijos
vokiečių kalba sudaro tokie autoriai kaip Larisa Vasiljeva, Kito Lorencas, Vladimi-
ras Majakovskis ir kt.

Didžiausią kolekcijos dalį sudaro dokumentai lietuvių kalba (1591), toliau – rusų (1428), vokiečių (479), lenkų (152), anglų (97), latvių (79) ir kt. Elektroniniame kataloge suskaičiavus J. V. Nistelio kolekcijos knygų kalbas, jų pasirodo besant per 40. Labai daug dvikalbių žodynų. Kai kurių žodynų yra po kelias laidas. Įvairios tematikos, apimties ir laidų yra anglų–rusų kalbų žodynų. Išskirtini dvikalbiai didesnės ar mažesnės apimties žodynai būtų šie: baltarusių–rusų; rusų–baltarusių, bengalų–rusų; rusų–bengalų, rusų–birmiečių; bulgarų–rusų; čekų–rusų; danų–rusų; esperanto–rusų, rusų–esperanto; ispanų–rusų, rusų–ispanų; italų–rusų, rusų–italų; japonų–rusų, rusų–japonų; kinų–rusų, rusų–kinų; rusų–korėjiečių; norvegų–rusų, rusų–norvegų; persų–rusų, rusų–persų; portugalų–rusų; serbų–rusų, rusų–serbų; suomių–rusų; švedų–rusų; turkų–rusų; vengrų–rusų, rusų–vengrų; rusų–vietnamiečių. Kolekcijoje yra čekų–lenkų, čekų–portugalų, čekų–vokiečių, lenkų–vietnamiečių, vokiečių–graikų, vokiečių–rumunų, vokiečių–bulgarų pasikalbėjimų žodynų.

Išskirtinė kolekcijos dalis yra ir grožiniai kūriniai keliomis kalbomis: Alfonso Bieliausko *Kauno romanas* ir *Mes dar susitiksim, Vilma!* latvių kalba; Balio Sruogos *Dievų miškas* lietuvių, latvių, lenkų kalbomis; Ernesto Hemingvėjaus *Senis ir jūra* – lietuvių, anglų, lenkų, rusų; Aleksandro Puškino *Kapitono duklė* – lietuvių, arabų, rusų, slovakų; Čingizo Aitmatovo *Baladė apie pirmąjį mokytoją* – hausų, ispanų, olandų; Michailo Šolochovo *Žmogaus dalia* – hausų, rusų kalbomis. Yra įvairių žanrų kūrinių, verstų į kitas kalbas (originalo kalba jų kolekcijoje nėra): Aleksandro Diuma *Grafas Montekristas*, Antono Čechovo *Vyšnių sodas* čekų kalba, prancūzų poetų Artūro Rembo, Šarlio Bodlero poezija lenkų kalba, skandinavų, persų, suomių poezija rusų kalba.

Asmeninės bibliotekos savininko santykį su knyga charakterizuoja knygos esantys priklausomybės ženklai. Visuose kolekcijos dokumentuose yra brolio Zenono Nistelio kurtas ekslibrisas. Įrašų knygoje nėra daug. J. V. Nistelius savo versijoje R. Tagorės lyrikos knygoje įrašė: „Šiaulių viešajai bibliotekai nuo šiauliečio vertėjo / parašas / Šiauliai, 1979.X.10.“ Kazio Jakubėno knygoje *Užia melsvas šilas* įrašyta: „Bronei Vaguraitei / prisiminti Kazį Jakubėną / Vilnius, 1957.IX.3 Autoriaus brolis / Alfonsas“. Bronei Vaguraitei (1901–1985) K. Jakubėnas buvo pusbrolis. Keletas knygų yra su autorių įrašais, skirtais J. V. Nisteliui, ir įrašu „A. Gugaitės“. Pastarosios knygos priklausė A. Nistelienės tėvų bibliotekai.

Didžioji kolekcijos knygų dalis turi vienokius ar kitokius knygos ženklus: savininkas savo knygas žymėjo antspaudais, parašais, datomis. Antspaudas *Iš Jono Vytauto NISTELIO knygų* dėtas antraštinio lapo antroje pusėje, paskutiniame knygos teksto puslapyje tarsi pratęsiant eilutę arba po paskutine eilute, kartais ir antraštinio lapo antroje pusėje, ir pabaigoje. Parašas, data, marginalija – visa tai pieštuku ir

beveik kiekvienoje knygoje. Data knygos pradžioje teikia informacijos, kada knyga įsigyta, ir pabaigoje – kada perskaityta. Laiko tarpas tarp datų paprastai nedidelis. Yra mįslingų datos žymėjimų, pavyzdžiui, knygos *Viena minutė* (1947) antraštiniame lape užrašas: 1949.9.8, paskutiniame teksto puslapyje paskutinėje eilutėje 1949.9.9 ir vardo trumpinys (Vyt). Po tekstu eilutėje įrašyta 1953.3.10 Vyt (vardo trumpinys), po data antspaudas *Iš Jono Vytauto NISTELIO knygų*. Knygoje, kaip ir daugelyje kolekcijos knygų, žymėjimai pieštuku dešinėje pusėje vertikaliais brūkšneliais, dažniausiai vienu, bet čia dviem brūkšneliais pabrauktas toks tekstas: „Lai kas visuomeniniame ir asmeniniame žmonių gyvenime matuojamas kalendoriumi ir valandomis, bet vertinamas darbu ir reikalais“ (p. 11), trim brūkšneliais pabraukta: „Prisiminkime, ką padarė Uaietas. Jis pakeitė žmogaus pirštus velenėliais. Štai kur visų darbo mašinų esmė: bet kuri iš jų yra dirbtinė ranka“ (p. 41). Ženklaai rodo savininko santykį su knyga: įsigijimo datą, skaitymo trukmę, svarbiausias mintis. Rygoje latvių kalba leistoje knygoje *Pasaules tautu lirika: antologija*, 1959 įrašas metrikoje *Ryga 73.8.29*. Knygoje yra stačiakampis antspaudas *C. Antikv. / 2,-*. Tai viena iš nedaugelio knygų, kurioje nėra savininko parašo.

Knygų temų ir kalbų įvairovė rodo kolekcijos savininko interesų platumą, išskirtinį dėmesį poezijai, pagarbą knygai, tvarkingumą. J. V. Nistelio interesai buvo tikrai platus – didžiulis žinių troškimas skatino mąstyti, tobulėti. Labai vertino logiką, filosofiją, teologiją, matematiką, gamtos ir kalbos mokslus, buvo kultūros ir meno vertybių žinovas. Visa tai buvo savitai permąstoma, interpretuojama. Žmona J. V. Nistelio santykį su knyga apibendrimo taip: „J. V. Nistelis galėjo būti locmanas knygų jūroje, ypač poezijoje, sakydavo: „neturiu gerų knygų... tik geriausias“, „ne knygos, o geros knygos lavina žmogų“, „skaityti bet kokią knygą – gaišinti brangų laiką vienintelio gyvenimo“. Šioje knygų kolekciijoje sudėta vieno žmogaus gyvenimo lėšos ir laikas, likęs nuo darbo duonai valandų. Ir visas tas didžiulis žinių troškulys vienu mirksniu staigios mirties numalšintas. Visas žinojimas nusineštas Anapus.“⁴⁵ Ši apžvalga yra pirmasis mėginimas pristatyti J. V. Nistelio kolekciją, atskleisti jos savitumą, asmeninių savybių ir pomėgių sąveiką.

Įteikta 2015 m. sausio 30 d.

Priimta 2015 m. vasario 23 d.